

**TRISTE BLADE AV
NORD-NORGES SAGA.**

Av

O. Nicolaissen

TROMSØ MUSEUMS ÅRSHEFTER 46(1923). Nr. 2

AS TROMSØ STIFTSTIDENDES BOKTRYKKERI
1923.

Triste blade av Nord-Norges saga.

Av

O. Nicolaissen

Norges sidste erkebiskop Olav Engelbrektsson hadde forlatt sit erkebiskopsdømme og var flyttet ut av landet. Den norske kirke hadde mistet sin primas, og der var ingen som kunde indta hans plads hverken som kirkens talsmand hos de verdslige magthavere eller som forsvarer mot truende overgrep. Ingen var der heller som kunde optræ som, politisk fører for et høvdingløst folk. Han hadde vel forsøkt, men det hadde ikke lyktes ham at samle nordmændene om et fællesmaal: Norges selvstændighet og fuld uafhængighet av en utenlandsk hersker.

Den utenlandske magt som truet, var jo ikke saa særdeles sterk. Men der var en indenlandsk magt som var saa meget vanskeligere at faa bugt med, og som saa ofte har voldt Norges ulykke baade i datid og nutid: spliden og uenigheten mellem de forskjellige partier og de ubetydelige mænd som søkte at skaffe sig et parti. Vikværing stod mot trønder og haaløyging og fjording mot dalbu, naar de da overhovedet viste livstegn. Men oftest sov folk i en dødlignende dvale, og ikke selve kanonernes drøn eller himmelens torden formaadde at vække det sovende folk. Folkets gamle kriger-aand sov. Høvdingætterne var enten utdød eller blandet med svenske og danske adelslegter, og var der en eller anden som kunde synes at være saapas ubundet av utenlandske slegtsbaand eller fremmed politisk paavirkning at han med held kunde ha vaaget at ta kampen op mot en fremmed magt, saa var vedkommende enten likegyldig for alment bed-

ste, eller tænkte kun paa at øke sine jordegodser; enhver syntes at ha nok med sit. Bonden, som skulde være landets marv, manglet almenaand, Ingen kraftig adelsstand, som kunde være bondens fører, var længer til. De adelsslægter som endnu eksisterte, var som ovenfor nævnt, enten opblandet med svenske og danske adelsslægter, eller tænkte kun paa at føre processer om en utdød adelslegts efterlatte jordegods. Nationalaandens søvn syntes ikke bare dyp, men dødlignende.

Og Norge gled ind i et avhængighetsforhold, som ingen gjorde videre motstand imot. En Absalon Pedersen Beyer, slotsprest og rektor i Bergen, kan vistnok med vemod sukke over Norges avmagt og mane frem i mindet de gamle dager ”da Norge fødte kongebørn, da hun sat med en guldkrone paa hovedet, medens hun nu er bleven gammel og gaar paa krykke, kan ikke bære sin egen uld, og vil snart falde omkuld”¹⁾).

Den første halvdel av det 16de aarhundrede er for Nord-Norge en sand prøvelsestid. Det nye brytes skarpt med det gamle.

Nyt styresæt skal indføres, ny tro og nye former for gudstjenesten skal lovfæstes.

Den tro som i over fem aarhundreder har været folkets aandelige ledestjerne, skal ikke længer være god nok.

Erkebiskopen er under disse forvirrede forhold ikke sin stilling voksen. Uagtet han tidligere har været med paa at vælge Kristian den 3dje til Norges konge, vedlikeholder han stadig forbindelse med keiser Karl den 5te og den nederlandske regentinde, dronning Marta, som var keiserens søster og enke efter Ungarns konge Ludvig den anden, Hans bitre motstander Vincent Lunge, som arbeidet for en forening med Danmark paa like vilkaar og med særskilt riksråd for

¹⁾ Absalon Pedersens kapitelsbok.

Norge, blir under voldsomme optøier i Trondhjem dræpt; man har trodd at erkebispem den hadde en finger med i spillet; men det er ikke bevist. Derimot kan han neppe fritas for at være aarsak til den danske adelsmand Nils Lykkes voldsomme død. Befalingsmanden paa Bergenhus, Eske Bilde, søker efter bedste evne at mægle mellem erkebispem og de danske magthavere; men det lykkes ikke; og i sin haandfæstning til det danske riksråd 1536 gaar kongen ind paa den for Norge saa nedværdigende betingelse at herefter skal landet "ikke være et eget rike, men et ledemod av Danmark*, Løftet, som for Norge ikke hadde nogen statsretslig gyldighed, blev heller ikke holdt. Norge vedblev at være og kaldes et kongerike med sine egne love, men mistet et av sine statsretslige organer, sit eget riksråd. Den betingelse som kongen hadde git, blev ikke sat iverk og var i samtiden og lang tid efter helt ukjent i Norge. Kongen gik ogsaa ind paa ved overenskomsten i Brüssel i februar 1537 at erkebispem kan frit drage ut av landet med sine folk og alt sit gods, og hvis han var fangen skulde han frigives og kunde drage ut av landet med sine tjenere og sit skib, og der skulde betales ham 1000 gylden,

Men da denne overenskomst blev bekjent, var erkebiskopen alt flygtet, og først ved sin fremkomst til Nederlandene fik han vished om overenskomsten. Man kan dadle Olav Engelbrektsson for hans for landet saa skjebnesvangre dispositioner, hans vankelmodighet og hans skiftende standpunkt i sit lands politiske spørsmål. Hans flugt fra sit land og sin sterke borg, Steinviksholm, er en tragisk avslutning paa hans høie embede, og for efterverdenen vilde han ha staat omgit av mindets glans, om han hadde forsøkt at reise folket til kamp for sin kirke og sit land, og faldt for sin sak. Men det maa tjene til hans undskyldning at hele det søndenfjeldske hadde sluttet sig til hans mægtige motstanders parti,

en stor del av Vestlandet likesaa, kun i det trondhjemske og i de nordlige fylker som vi i vor tid kalder Nord-Norge, ses han at ha hat mange trofaste tilhængere, og disse fik ogsaa som vi siden skal se, haardt undgjælde for sin troskap. Istedetfor at vaage en sidste kamp ”utsendte han sine fogder: Hr. Hans Simonsen, Troels Jude og Oluf Teiste som i alle kirker og prestegaarder fra Namdalen og like til Trondenes borttok, kalke, sølv og penger”^x). Før han forlot Trondhjem den 1ste april 1537, uttar han likesom tidligere Otto Stigsøn av Trondhjems domkirke guld og sølv og forlod saa med flere skibe og med guld og sølv og kostbarheter, som dels tilhørte ham selv, dels paa en uretmæssig maate var tat ut av kirkerne inden hans erkestift, sit ulykkelige fædreland, som han aldrig mere skulde gjense.

Snart efter erkebispens flugt indfinder da de danske adelsmænd Thord Roed og Jens Splid sig med hær og flaate og lægger sig Thord Roed foran erkebispens faste borg Steinviksholm og Jens Splid foran Nidarholms kloster, som begge overgir sig med sin besætning. Vilkaarene for overgivelsen er ikke strenge, og Trondhjems by og lehn overgir sig likeledes til kong Kristian den tredje. Dermed er saa hele det nuværende Trondhjems fylkes motstand brutt.

Men dermed er ikke undertvingelsen færdig for det hele lands vedkommende. Hele Nordland og Finmarken har endnu ikke faat smake tugtens ris. I disse landsdeler sat erkebispens talrike ”sædesvender”, prester som holdt fast ved den gamle tro, og privatmænd, som hørte til erkebispens parti. ”Sædesvendene” bodde paa forskjellige steder omkring i distriktet og var ofte velstaaende mænd. De indkrævet erkestolens indtægter som oppe i Nord-Norge især bestod i fiskevarer og tildels i landmandsprodukter, samt rede penger.

¹⁾ Palludan-Müller Grevens Feide II, side 402.

De hadde adskillig tilfælles med senere tiders tiendeforpaktere, der mot en viss aarlig avgift forpaktet fisketienden som tilkom kongen, kirken og presten. Saadanne tiendeforpaktere var i det 18de aarhundrede Andreas Schøning, far til den bekjendte professor Schøning og i Vesteraalen Jørgen Dishington og Fuhrmann. De maa jo ogsaa ha drevet en eller anden forretning ved siden av sit hverv som "sædesvender". Flere av dem har sandsynligvis bodd paa gaarder som tilhørte erkestolens vældige jordegods og været bosatt inden det distrikt hvor de hadde sit hverv som erkebispens oppbørselsbetjenter. Ifølge en fortegnelse fra 1533¹⁾ hadde erkebisen 18 "sædesvender" i Finmarken, 13 i det nuværende Troms fylke og i Nordlands fylke 15, mens der i det trondhjemske var 17, og paa Island nævnes et par. Antallet blir saaledes over 60 mand. De er talrikst i Finmarken og ved kysten i Troms og Nordlands fylker. Fiskeri var dengang som nu den viktigste næringsvei i Nord-Norges kystdistrikter, og av dem hadde saavel kongen som folket og geistligheten sine væsentligste indtægter.

Efterat Thord Roed og Jens Splid har bemægtiget sig erkebispens borg Steinviksholm, Nidarholm og Trondhjem, sender de Knut Alfssøn nordover med et skib (pinke) for at brandskatte erkebispens "sædesvender", prester og private, som har holdt med erkebisen. Hvem denne Knut Alfssøn var, vet vi litet om. Efter den meddelelse som jeg har tatt fra det danske riksarkiv, kan han ikke ha hørt til danske adelsmænd og neppe heller været en dansk mand.

I det norske riksarkiv findes heller ikke andet om ham end hvad der er trykt i Diplomatarium Norvegicum, og det indskrænker sig kun til klagemaal over hans plyndringstog og kong Kristians paalæg til Eske Bilde om at der "skal tas bor-

¹⁾ Trykt i Hist. Tidss. 3 r. 1ste bind, s. 5 flg.

gen av ham for hans tilstedeblivelse” ; fra Bergen kom han med Thord Roed nordover, og han opholdt sig i Bergen efter sit Nordlandstog, senere i Danmark.

Flere av de ”sædesvender”, som nævnes i fortegnelsen, er fremdeles i sine stillinger og indsender sine klager til Eske Bilde; sammen med dem er ogsaa prester, og som det synes, ogsaa private som har maattet bøte haardt for sin troskap mot erkebiskop og kirke.

Nils Seborg som var erkebispens sædesvend i Torsken i Senjen klager over at Knut Alfsson har tat fra ham en hel del kostbarheter, uagtet han i forveien hadde erlagt bot til kongens føget Berthel Jensen. Fortegnelsen over hvad der var blit tat fra ham, ser saaledes ut.: Et forgyldt belte (av sølv) veier 51 lod¹). 1 støp 31 lod. Et do. 23 lod. Et forgyldt halsbaand 16 lod; en forgyldt kjæde 7 lod. Nogen forgyldte knapper som veier 22 lod. Knapper som sat i to kvindeskjørt 7 lod.

En dolk paa 14 lod. To ringer værd 8 rhinske gylden. 2 stache bonett²) spender veiet 10 lod. Et pandebelte, som tilhører Albret skrædder, 11 lod. En opredt seng, værd 20 gylden³). En kaapespænde paa 9 lod. En anden spænde 5 lod. En spænde 3 lod. Anno domini 1537⁴).

Saa kommer der i det samme aar klager fra forskjellige nordlændinger, som var prester, sædesvender og dels privatmænd, over hvad Knut Alfsson har fratat dem. Fogden Berthel Jensen har for enkeltes vedkommende ogsaa været med i brandskatningen: Fra Staffen Andersøn som var sædesvend i Gildeskaal, blev der tat 300 lod sølv 4 ”stykker” varer og

¹) Et lod er ca. 15 1/2 gram.

²) Staksbone — smykker til stasdragter av forgyldt sølvfiligran.

³) Opredt seng = seng med tilhørende sengklæder.

⁴) Dipl. Norv. XIII, s. 716.

en kjortel, værd 30 mark, Han skulde betale i bot 50 vog fisk, men slap med 20¹⁾).

Iver Johnson, som var sædesvend i Lødingen mistet guld, sølv og penger som mindst kunde regnes i veiet sølv til 700 lod, 7 opredte senger, desuten mel, malt, flesk, kjøt, smør og andre levnettsmidler, uskaaret klæde, hans egne, hans hustrus og tjenestefolks gangkiær og alt andet han eide.

Og han hadde staaendes, som han ”svor og berettet”, 70 vog fisk, som de takserte for hundre vog, og paala ham at levere den (i Bergen). ”For velvillighet imot vor naadige herres folk gav vi ham kvit derfor” (eftergav ham dem). Hans søn miste samtidig 18 lod (sølv) og 2 kjortler²⁾.

Knut Thorlefssøn, sædesvend i Salten, mistet 26 lod sølv og 1 ske paa i lod, som han gav Knut Alfssøn. Han blev avsonet med 40 vog, betalte 20³⁾).

Presten Jacob Mickelssøn mistet guld, sølv og indbo for 500 lod sølv. Blev avsonet med 100 vog fisk som han skulde føre iil Bergen. Skipsleie blev fratrukket med 5 vog, og han betalte 96 vog; men jægten fik han tilbake⁴⁾).

Jens Jude, som var en fattig mand, mistet 1 sølvbelte. Knut avsonet med ham paa 10 vog fisk, han gav 5 vog⁵⁾).

Oluf Engebretssøn i Rowlen mistet 90 lod sølv, forgyldt, knapper, klær, gangkiær, 5 opredte senger, 5 ledige dyner, 3 læster varer, baater, seil, trosser, anker og mange mindre ting avsonet med 100 vog, gav 60 vog fisk⁶⁾).

Presten Oluf Solle i Brønnøy 500 lod sølv, dertil alle sine klær, senger, kobber, tin, varer, alle fødemidler, baater med

1) Dipl. Norv. XIII, s. 717.

2) Dipl. Norv. XIII, s. 717.

3) Dipl. Norv. XIII, s. 717.

4) Dipl. Norv. XIII, s. 717.

5) Dipl. Norv. XIII, s. 717.

6) Dipl. Norv. XIII, s. 717.

redskap og andre mindre ting. Der blev ogsaa beslaglagt noget fisk i en bod der nord, som Kristoffer Hvitfeld frigav, dog betalte han 40 vog¹).

.... Jenssøn i Senjen mistet 50 lod sølv, 8 ”stykker” varer, 3 senger og andet indbo og klær. Knut avsonet paa et stort hundrede vog fisk. Han gav 60 vog.

Oluf Pedersen, sædesvend paa Andenes, mistet 2 ”stykker” varer, 60 lod sølv, 1 tønne humle. Hvad han skulde betale i soning er ikke omtalt, men han gav 40 vog fisk. Dipl. Norv. XIII, s. 718.

Engelbrekt Halvordssøn mistet 30 lod sølv og 1 kaape; han avsonet med Knut og gav 30 vog fisk; han bodde paa Andenes. Dipl. Norv. XIII, s. 718.

Presten Jens Thygessøn har ikke omtalt hvad han hadde mistet, men hadde sendt til Bergen 240 vog fisk, fradraget skibsleie. Dipl. Norv. XIII, s. 718.

Presten Oluf Willomsen i Hadsel hadde sendt med Lasse Halvardssøn og Mikel Jonssøn 237 vog fisk. Dipl. Norv. XIII, s. 718.

Presten Anders i Finmarken som var en fattig kapellan i Finmarken, fratok de intet; for han hadde intet, men han maatte avsone med 20 vog fisk; han gav 6 vog. Dipl. Norv. XIII, s. 718.

Nils Smith, som var erkebispens sædesvend paa Alstadhaug paa Helgeland mistet 1 monstrans, en forgyldt kalk og paten; siden mange kostbarheter av forskjellig slags, saasom støp, belter, halsbaand, kjæder og agnus deit, hovedsølv (sølv-smykker), 10 akselspænder, skeer, sølvbaand, og koralbaand, spænder, sølvdolker, sølvbeslaatte korte sverd og kniver, guld-ringer og sølvringer, 3 nobler, 3 rhinske gylden og Joakimdalere, 10 ”stykker” varer. Knut avsonet med ham de 60

¹) Dipl. Norv. XIII, s, 717. Dipl. Norv. XIII, s. 717.

vog fisk som blev frigit. Sammen med 17 andre nordlændinger hadde Nils Smith indgit en summarisk opgave over det, som var beslaglagt hos ham. Siden indsender han en specification over de beslaglagte kostbarheter, den er avtrykt nedenfor¹⁾.

. . . Aslacsøn i Lofoten²⁾ mistet 26 lod sølv og 30 mark i penger en jægt med redskap, en seng, levnetsmidler og andre ting, som fogden Mats Fynbo tok fra ham. Siden avsonet han med 200 vog fisk; jægten og 100 vog fisk blev frigit³⁾.

Olaf Halvarssøn i Senjen - han var erkebispens sædesvend i Torsken — fratinget fogden Bersel Jenssøn 60 lod sølv; han betalte 55 lod; siden tok Knut fra ham alt han eide. Derfor blev hans jægt ham igjen undt med skipsleien; han betalte 25 vog fisk⁴⁾.

Fra Oluf Haagenssøn i Lofoten tok fogden 18 lod sølv. Han avsonet med 20 lod sølv og 8 vog fisk. Dipl. Norv. XIII, s. 718.

De 17 som har beklaget sig over den haarde medfart de har maattet taale av Knut Alfssøn, har med sin klage henvendt sig til befalingsmanden paa Bergenhus, Eske Bilde, og lover ham at hvis der senere kommer klager, eller noget blir avsonet og betalt, saa vilde de motta det og sende det til ham.

Herefter kommer klagen fra Nils Smith, erkebispens sædesvend i Alstadhaug paa Helgeland med en specificert opregning av alt, som der hos ham er beslaglagt. Efter denne fortegnelse følger en opregning fra Knut Alfssøn paa det beslaglagte gods. Men den er ikke enslydende med Nils Smiths

¹⁾ Dipl. Norv. XIII, s. 718.

²⁾ Kannik ved Trondhjems domkapitel og sogneprest i Lofoten død 1546. Dipl. Norv. XIII, s. 642.

³⁾ Dipl. Norv. XIII, s. 718.

⁴⁾ Dipl. Norv. XIII, s. 718.

egen opgave. Flere kostbarheter er ikke medtat. Den er ikke medtat her, men kun Nils Smiths opgave.

En monstrans værd 212 Bærengylden ¹⁾, en forgyldt kalk veier 27 lod og var værd 81 Bærengylden og desuten 1 patten (alterdisk) og et alterkar (sakermentekar), veier 11 lod, og 3 skeer, som tilhørte Otte Holgerssøns barn²⁾. 2 forgyldte støp med lok og 6 uforgyldte støp med føtter under og forgyldte ophøiede baand omkring, det største veide 33 lod, og 7 glatte støp, med forgyldte baand øverst om de 6; det syvende var forgyldt utvendig og indvendig med lok, 3 lave bægre med fot under og forgyldte baand omkring, og en skaal veiet 20 lod, og et stort halsbaand, forgyldt paa begge sider med vedhængende kors, veiet 50 lod, og et forgyldt halsbaand, som veiet noget mindre, og et forgyldt kors med kjeder, veiet 16 lod, og et uforgyldt kors med kjeder veiet 20 lod, og et uforgyldt kors med kjeder veiet 12 lod, Agnus dei³⁾ med kjeder, veiet 8 lod, agnus dei med kjeder, veiet 6 lod, 1 forgyldt agnus dei med kjeder, veiet 5 lod, og 3 hodesmykker av sølv og 14 akselspænder av forgyldt sølv og et stort koralbaand (perlebaand) med forgyldte stener, og baand av sølv med forgyldte merkestener (større perler paa en katolsk rosenkrans), veiet 18 lod, og et litet baand av sølv, veiet 4 lod og 2 forgyldte belter, det ene med ringer nederst, og en forgyldt kjede uten kors og et dusin skeer, en var forgyldt, og et brystspænde, veiet 6 lod, og sølvbeslaatte dolker, en tilhørte mig og den anden min søn, to korte sverd, 4 lod sølv paa hvert og et litet par sølvbeslaatte kniver, veiet 3 lod, 5 guldringer 1 værd 4 rhinske gylden, 2 værd 6 rhinske gylden og de andre 2 veiet for 4 rhinske gylden; og

1) Bærengylden en slags mynt.

2) Otte Holgerssøn Rosenkrantz.

3) Agnus dei = Guds lam, smykker som i middelalderen bares om halsen eller paa brystet, undertiden indviet av paven,

2 nobel¹⁾ og 2 1/2 nobel og 2 rhinske gylden²⁾ og 1 Joachimsdaler³⁾, og 2 ringer av sølv, og 2 forgyldte ”bind” og 20 ”stykker” tyske varer og 2 tønder tysk øl fra Olav Stelfensson og 1 ske fra hans dreng. Desuten fra Nils Smith 18 par forgyldte spænder, som veiet 28 lod og mit signet som veiet 2 lod⁴⁾.

Engelbrekt Halvardsson⁵⁾ klager over at Knuts Alfsson har tat fra ham: 1 forgyldt belte som veiet 17 lod, og 1 uforgyldt belte som veiet 15 lod og 1 ske paa 4 lod og 1 ske paa 3 lod og øresølv og smykker og 1 signet, 2 ringer paa 1 lod og 1 kaapespænde og 1 kaape som jeg gav 12 gylden for. Originalens ortografi som ligner skrivemaaten i de andre klageskrifter ser saaledes ut:

”Item thette bekennes jegh Ynggebryck Haluardhsson oppa dhe pennynge ssom Knudh A'lfsson tog aff megh ffyrsth j belthe ffor gylth XVij loth och j belte vmXV loth offorgylth oc j skedh vm iiij lodh och j skedh vm iij lodh och ørne løff och byndhyker och j sygnethe tho ryngh vm j lodh och j kope spenne och j kope ssom jegh gaff xij gyllen fføre”. Dipl. Norv. XIII, s. 720.

Presten Rasmus Hansson, hvis sognekald i Nordland er mig ukjendt, klager over at de nedenfor nævnte saker er blit tat fra ham. Dette efternævnte gods tok Knut Alfsson fra mig : 1 ræveskindskjortel værd 60 mark, 1 engelsk kjortel foret med sælskind, 1 damaskes kappe, en dobbelt av fint uldtøi, 1 nyt teppe værd 2 gylden, 1 duk med spænder 8 alen lang, 1 lysestake med 4 piper værd 2 rhinske gylden, 1 do. av for-

1) Nobel = 6 á 7 kroner.

2) Gylden ca. 6 kroner.

3) Mynt av 2 lod sølvværdi.

4) Dipl. Norv. XIII, s. 719.

5) Han er sandsynligvis den samme Engelbrekt Halvorsen Ira Andenes som ifølgs ”Norske Regnskaper” og Jordebøker 2, s. 566 betalte skat paa Bergenhus med 7 1/2 mark i guld og 40 1/2 lod sølv m. m.

sølv et messing værd 1 rhinsk gylden, 3 tinfat, 2 skrin (?) av messing, 1 seng saa god som 20 mark, 1 preussisk klædeki-
ste, 1 skrin, 1 gryte veiet 1 vog¹⁾, 1 puns kjedel, 2 ryer²⁾
2 hodedyner, 1 støtkaarde, 1 stridshammer, 1 dolk, i min
taske 1 ske, 1 koralbaand³⁾, 1 Joakimsdaler, 1 rhinsk gyl-
den, 2 mark penger, 1 foret teppe, 3 laas, 1 haandklæde.
Dipl. Norv. XIII, s. 721.

Det ser ut til at man har været svært nærgaaende mot
denne prestemand; husgeraad og indbo av forskjellig slags
har man bortført, gryter og kjeler, fater og lysestaker, seng-
kiær og tepper, liketil at vrænge mandens lommer har de
ikke undset sig for, idet man av hans taske ranet, hvad deri
fandtes.

Saa kommer listen over hvad Tromsø-manden Michel Ols-
søn maatte gi avkald paa. Han synes at ha været en vel-
staaende privatmand, som har været en tilhænger av den
flygtede erkebiskop. Prest var han ikke, neppe heller sæde-
svend, iallefald nævnes han ikke som saadan i fortegnelsen
over sædes vender fra 1533. Listen over hans tapte gods ser
noksaa rikholdig ut, og av sølvbægre har han hat en sand
overflod: 1 forgyldt støp med lok veiet 30 lod, 1 støp veiet
20 lod, 1 sølvkande med lok 30 lod, 1 støp 20 lod, 1 støp
paa 12 lod, 1 støp paa 12 lod, 1 støp paa 12 lod, 1 støp paa
13 lod, 1 skaal paa 18 lod, 1 skaal paa 12 lod, 1 hoved
sølv⁴⁾ ”som han gette til vor vell paa ? lod sølv”⁵⁾. 1 hals-
baand paa 30 lod, 1 kors paa 20 lod, 1 kors paa 12 lod,
1 kors paa 11 lod, forgyldt kjede paa 7 lod, 1 agnus dei paa
6 lod, 1 agnus dei 3 lod, 1 forgyldt belte paa 30 lod, 1 for-

1) Vog ” 18 kgr.

2) Tykke nuppede uldtepper.

3) Rosenkrans, hvorpaa katolikerne tæller sine bønner.

4) Formentlig et slags diadem.

5) Vegten ikke opgit.

gyldt belte paa 23 lod, 1 forgyldt belte paa 8 lod, 1 belte paa 16 lod, 1 belte paa 20 lod, 12 skeer hver 3 lod. 1 baand koralsten¹⁾ med sølvperler, 3 alen langt. 1 forgyldt pungspænde paa 4 lod, 12 forgyldte smider paa 9 lod, 1 koral rosenkrans med 10 sølvperler. 1 dolk paa 12 lod. 1 ”stykke” malt, 4 ”stykker” varer, 1 tønne rugmel, 3 tønder tysk øl, 3 gilde tinkander, 2 halvkander, 2 tinter²⁾ 6 tinfat, 2 store stuebækken, 1 vandkar, 1 anker, 1 taug, som var det bedste til hans skib paa 14 læster³⁾. 2 opredte senger, 2 alen engelsk klæde, 2 alen klæde fra Leyden, meget lerret, blekt og ublekt for 15 mark og meget andet som ikke kan beskrives, 5 rhinske gylden, 2 daler og 6 mark i penger. Dipl. Norv. XIII, s. 721 flg.

Fra sædesvenden Stefan Andersen i Gildeskaal er der paa forannævnte prest Jens Tygessons vegne sendt følgende skrivelse til ”Bergenhus ” ;

Det bekjender jeg Steffan Andrisson at jeg efter Knut Alfsøns befaling har annammet og oppebaaret av hæderlige mand hr. Jens Tugesson paa vor kjære naadigste herres vegne kong Kristian Fredrikssøn et smalt hundrede⁴⁾ vog fisk, som han utlovet. Og har jeg fremdeles sendt samme fisk paa min jægt til velbyrdig og strenge ridder hr. Eske Bilde paa Bergenhus der at avhændes. Og staar samme hr. Jens Tygesson endnu igjen med et smalt 100 vog fisk. At saa i sandhed er, sætter jeg mit merke nedenfor denne haandskrift, som var skrevet Johannes dag i herrens aar 1537. Item 5 vog fisk i skibleie foruten disse hundrede vog.

Efter originalens ortografi hitsættes ovenstaaende brev:

Thet bekennes jeg Steffan Andrisson ath jegh effther

1) Rosenkrans.

2) Et halvlitermaal

3) 1 last er 12 tønder.

4) Et smalt hundrede = 100, et stort hundrede = 120.

Knwuth Alfsons befallyngh haffuer anamet oc vppborit aff heydhertigen man her Jens Tygesson vppa vor keriste nodiigiste herris vegne komongh Christiern Ffrederici eit smalt hvndret voger fisk, som han utloveth. Och haffuer jeg framdelis sent samme fisk vppa myn iagt tyll veelbyrdog och strenghe riddare her Eske Bylde vppa Bergenhues ther at affhendis. Item stor samme her Jeness TYgesson eyn nu i geen med eyt smalt hvndret vog fisk. At saa j sandheyt eer, setther jeg myt merke nedhen for denne handskriff, som skriffuet var in die Johannis anno dominij m d XXX Vii.

Item V voger fisk i skipleige these hundredhe forvthen¹⁾.

Flere av dem som fik sit gods og sine kostbarheter beslaglagt og maatte betale forholdsvis store bøter, træffer vi senere i fremstaaende stillinger som offentlige tjenestemænd Deres vita ante acta er sjelden blit ødelæggende for deres fremtid, og selve hovedmanden for den opstand som var reist mot den danske konge, den norske erkebiskop Olav Engelbrektssøn, hadde allerede den første april 1537 forlatt landet uten at kjende til overenskomsten med Nederlandene av lste februar 1537, Traktaten som er underskrevet paa kongen av Danmark og regeniinden av Nederlandene, Dronning Marias vegne, av deres kommisærer, tar erkebiskopen i beskyttelse, idet den fastsætter at, dersom erkebiskopen av Trondhjem ikke har forlatt Norge eller Danmark før denne traktats datum, men er fangen og i kongens eller hans krigsfolks magt, førend den blir dem forkyndt, skal det være ham tilladt at drage hvorhen han vil med sine tjenere, 1000 gylden og et skib dog med forpligtelse til ikke at foreta noget til skade for kongen, hans riker og lande, saalænge stilstanden varer. Men har han endnu ikke forlatt de nævnte lande, og er han ikke fangen, da maa han ikke hindres i at

Dipl. Norv. XIII, s. 713.

drage bort med disse tjenere, skibe og hvad der tilhører ham selv¹). Kong Kristian den tredje henvendte sig til regentinden i Nederlandene, dronning Maria, med anmodning om at erholde alt det gods tilbage, som erkebispemanden hadde tatt med sig, og som ikke tilhørte ham personlig, eller at la det registrere og arrestere²]. Men denne og senere henvendelser førte ikke til noget, og det er ikke usandsynlig at en og anden av de fra nordlandske kirker borttatte kalke og patener er havnet i Holland hos en eller anden kjøbmand eller i en kirke der i landet.

For vor tid ser det ut til at hvis erkebispemanden hadde tatt opphold paa sin borg Stenviksholm og forsvaret den, vilde Norge ha faat mere levelige vilkaar, om slottet hadde maattet overgi sig. Men det klare statsmandsblik og det faste mandemot til at være fører for et uenig folk og kraft til at vække landet av dets dvale var ham ikke forundt. Det er heller ikke saa underlig at han ikke ventet sig behagelige vilkaar av de danske magthavere. Allerede 1532 hadde den berygtede Otto Stigsson brændt erkebispemandens gaard i Trondhjem, ødelagt kamkernes bibliotek og brandskattede dem haardt³), saa de maatte laane en stor sum penger til at betale ham med "saa han ikke skulde gjøre dem nogen større skade end han hadde gjort". I forening med den danske adelsmand Tord Roed som tidligere hadde været erkebispemand, men senere var gaat over til motstandernes parti førte han fra Trondhjem med sig 15672 mark sølv, 2500 vog fisk (rodskjær), 31 skippund kobber, 1 1/2 skippund messing, 16VI lispund andet metal⁴). Dette plyndringverk var en hevsn fordi erkebispemanden og domkapitlet hadde sluttet sig til den landflyg-

¹) C. Palludan Müller, Grevens Feide II, s. 386.

²) Dipl. Norv. VI, s. 771.

³) Schøning, Domkirkens beskrivelse, s. 283.

⁴) Dipl. Norv. Vin, s. 711.

tige kong Kristian den anden, som i 1531 hadde angrepet Norge. Ved denne leilighet hadde erkebisen maattet indgaa forlik med kong Fredrik den førstes kommissærer paa haarde vilkaar. «For at kongen skulde tilgi ham alt, skulde han utrede som skjænk og bekjendelse» 15000 mark danske penger; herav betaltes 4000 lod sølv straks, resten skulde betales terminvis i to aar med 9000 mark (6000 lod sølv). For skade som var tilføiet fru Inger Ottesdatter Østeraat og Vincent Lunge skulde han betale 1500 mark i danske penger og 3000 vog og fisk. Ved Otto Stigsøns røverfærd var likeledes Trondhjems borgere blit presset til at betale store summer som bot for sit frafald, og folket i landdistrikterne likesaa ¹⁾. Et par sædegaarder som tilhørte erkebisen, blev brændt.

Efter at Stenviksholm hadde overgit sig i 1537, blev Olav den helliges sølvskrin som var opbevaret paa borgen, uttat av Hartvik Hvitfelt og sendt ned til Kjøbenhavn. Det veiet 6500 lod sølv; samme skjæbne hadde erkebiskop Eistein helgenskrin, som veiet 816 lod sølv. Det blev tillikemed andre kostbarheter som hadde smykket helgenskrinene indleveret i ventekammeret mot rentemesterens kvittering.

Rentemesteren i Kjøbenhavn som har kvittert for rovets mottakelse, var Jochim Bech og de andre kostbarheter som foruten helgenskrinene blev mottat, er følgende :

2 store forgyldte knapper av sølv, som indvendig paa St. Olavs skrin var fæstet med harpiks, 170 koralstener, som er indfattet i sølv som veier tilsammen baade stenene og sølvet 747 lod. 11 stener uten sølv, som faldt av da St. Olavs skrin blev slaat istykker. En blaa sten omgit av guld med en spiker igjennem 4 1/2 lod. Et stykke guld som hængte ved St. Olavs skrin 2 1/2 kvintin.

Et skrin som St. Olavs skjorter laa i, veiet 17 lod forgyldt

¹⁾ Dipl. Norv. XII, s. 644 flg. og C. Palludan Müller Grevens Feide II, s. 33 og 36.

sølv. 4 lod og 1 kvintin guld. En trætavle og nogen drikkehorn med 50272 lod sølv. En lysesstake fra St, Bernhards skrin. Nogen gamle monstranser og drikkehorn. Kviteringen er datert Kjöbenhavn paa vor Frue dag¹⁾ 540²⁾).

Det er et ransverk som her er blit utført av magthaverne. At man saaledes forgrep sig paa helgeners indviede sarkofager og paa helligdomme, som for datidens mennesker ansaaes saa nøie forbundet med samtidens religiøse tænkesæt, er simpelthen en misgjerning og raa vandalisme. Men kong Kristian den tredje, som nu skulde være den norske kirkes overhoved, og som hadde paalagt sine befalingsmænd at indføre reformationen med lempe, var desværre en pengekjær mand. Det er den skaanske lykkejæger Jens Tillufsen Bjelke som utfører dette rov sammen med H, Hvitfeld. Til Jens Splid, som tidligere hadde været kjøgemester hos Vincent Lunge, hadde Holms befæstede kloster, nu Munkholmen, overgitt sig, medens Steinviksholm, efter at dens besætning med dekanen Knud Pedersen Skanke som anfører hadde sikret sig fri avmarsj og ret til at medta det gods, som tilhørte dem, samt at «alt det forefaldne skulde være en død og avtalt sak», blev overdrat til Christoffer Hvitfeld.

Erkebispens tilhængere og presteskabet blev i det hele hensynsfuldt behandlet, efterat Knut Alfsson hadde utført sit plyndringstog til Nord-Norge.

Kristian den tredjes paalæg til Eske Bilde «at la alle kirkenes personer og sogneprester bli ved deres gamle skikker og ingen nye predikere at indsætte, for at ingen forskrækelse eller uenighet skal komme blandt den fattige og uforstandige almue», blev i det heletat fulgt, og der er saaledes flere av de trondhjemske kaniker som var de sidste katolske og de første lutherske prester i sine sognekald.

¹⁾ 25de mars.

²⁾ Schøning Domkirkens beskrivelse, s. 84 i «anhanget».

Av geistlige, som hadde været den flygtede erkebispes tilhængere finder vi kaniken Hans Simonsen i det trondhjemske domkapitel og tillike sogneprest i Salten, Bodin med tilhørende residerende kapellanier. Han er vistnok den samme som sammen med erkebiskopens fogder var med paa at utta av kirkerne fra Namdalen til Trondenes kalke og patener, som ovenfor nævnt. Disse kanniker hadde prestekald ute i landdistrikterne, som de enten ved en vikar eller selv betjente. Der var ialt 24 av dem. De to aar skulde de gjøre tjeneste i sine prestekald, og hvert tredje aar skulde de forrette ved Trondhjems domkirke. Han omtales flere gang i diptomerne, saaledes var han med at avsi dommen over den berygtede Mathis Henrikssøn, abbed i Tautra kloster¹⁾. Denne abbed blev ved dom avsat fra sit embede paa grund av sin grove og voldsomme adfærd mot munkene, og andre misligheter²⁾.

Hans Simonsen var den sidste katolske og den første lutherske sogneprest til Bodin. Man finder ikke at han som erkebispens tilhænger og katolsk geistlig er fjernet fra sin stilling.

Presten Oluf Solle i Brønnøy som blev haardt brandskattet, var kannik i Trondhjems domkapitel og den sidste katolske og den første lutherske prest til Brønnøy. Han var i 1520 blit immatrikulert ved universitet i Köln. Han omtales som medlem av domkapitlet 1538³⁾ og levet endnu 1558⁴⁾. Naar Erlandsen nævner en Olaus Andersen Solle som prest her fra 1562 til 1612, er dette en forveksling med en senere prest.

Oluf Vilumsen, sogneprest til Hadsel i Vesteraalen og med-

1) Lange, Norske klostres historie, s. 242—43.

2) Dipl. Norv, 11, s. 648 flg.

3) Dipl. Norv. XII, s. 738.

4) Dipl. Norv. XII, s. 816.

lem av domkapitlet ved domskirken. Han er den sidste katolske og den første lutherske prest i Hadsel. Hos Erlandsen kaldes han med det latiniserede navn Olaus Vilhelmsen. Han har ⁹/₉ 1535 sammen med andre kaniker utstedt en vidisse av dommen over den ulykkelige Nils Lykke¹). Han omtales 1547 da han var med at dømme i en ekteskaps sak vedkommende Tord Østensson og Birgitte Lybbersdatter²).

Anders Aslaksen, som i klagen over Knut Alfssøns plyndringer kaldes "Aslacs søn av di Loffodenn", er sognepresten til Buksnes i Lofoten med tilhørende residerende kapellanier og annekser og kannik i domkapitlet i Trondhjem, studerte i Rostok senere i Köln. Var med at dømme abbeden i Tautra for hans onde levnet og utstedte en vidisse om dommen over Nils Lykke. Han omtales som død i 1546 (vita functus est anno 1546³), Han var den sidste katolske og den første lutherske prest i Buksnes.

Om de tre prestemænd, Jacob Michelsson, Jens Tygessøn og Rasmus Hanssøn, som blev berøvet kostbarheter og gods, kan jeg for tiden ikke meddele noget om deres senere liv. En prest Jacob til Lødingen nævnes i 1533 som sendte gaver til erkebispens i anledning av utrustningen til herredagen i Bod⁴). Til kannikerne paa den tid kan neppe disse prester ha hørt; iallefald nævnes de ikke i fortegnelsen over kannikerne av 1540⁵).

Av mænd utenfor den geistlige stand, men som i flere henseende stod geistligheten nær, nævnes flere som med sine klager har henvendt sig til Eske Bilde. Blandt disse er Staffen Anderson som ifølge fortegnelsen fra 1533 i erkebiskop

1) Dipl. Norv. 11, s. 719

2) Dipl. Norv. 12, s. 754.

3) Dipl. Norv. XII, s. 642.

4) Dipl. Norv. X, s. 724. Lødingen laa dengang under bispestolene.

5) Dipl. Norv. XII, s. 642.

Olav Engelbreksens regnskabsbøger var sædesvend i Gildeskaal. I 1529 ses han at ha betalt paa Bergenhus erkebispens leding av Gildeskaal med 13 oterskind og 7 vog fisk, ilandskyld av en gaard i Gildeskaal 2 vog fisk¹⁾ og 39 vog fisk av Vesteraalen²⁾.

Han er vist den samme som efter at ha været sædesvend og betalt sine bøter, i 1542 efterfulgte Hans Bagge som lagmand i Nordland og Finmarken med bopæl paa Steigen. Han næves oftere i Norske Riksregistrarer og døde i 1574³⁾. Hans eftermand var den berygtede Jens Pedersen Skriver, tidligere lagmand i Stavanger, suspenderet 1568, igjen indsat, men 1572 indstevnet for Bergens lagting og avsat for sine misgjerninger mot endel av Nordlands fogder som han hadde dømt fra livet og latt halshugge, Selv opnaadde han at bli halshugget i Bergen 1574.

Oluf Teiste, der som forannævnt hadde næret erkebispens foged og som saadan indsamlet en hel del av de nordlandske kirkers kostbarheter, var siden med blandt besætningen paa Stenviksholm⁴⁾. Efterat erkebispens var flyttet, drog han nordover til Trondenes til Aslak Engelbrektsøn, som man antar har været en bror av erkebispens. Han fik senere protektorium⁵⁾ av kong Kristian den 3dje⁶⁾, likesom almuen i Trondhjem fik tilgivelse for, hvad de hadde handlet i den forrige feide⁷⁾.

Olaf Teiste hørte formentlig til den norske adelsslægt Teiste, som i den senere middelalder var meget utbredt i Norge,

1) Erkestolen eide ifølge Aslak Bolts jordebok, s. 91 en del av gaarden Indyr i Gildeskaal.

2) Dipl. Norv. VII, s. 719.

3) Norske Riksregistrarer 1, s. 64, 312, 411 og flere steder.

4) Dipl. Norv. XII, s. 705 og s. 708.

5) Fritakelse for personlig arrest og forfølgelse.

6) Norske Riksregistrarer 1, s. 56.

7) Norske Riksregistrarer 1, s. 56.

og hvis vaabenmerke var den bekjendte sjøfugl Teisten. En av denne slekt var Joh. Teiste som allerede i 1525 var i erkebispens tjeneste, siden hans kommissær i Bergen ; i 1531 er han kjøgemester hos erkebisp¹⁾). Efterat Kristian den tredje var blit Norges konge, gik han i hans tjeneste og hadde en tid Andenes i fortening²⁾). Om denne slekt findes adskillig i ”Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie” B. 1, s. 397 og B. 3, s. 604 eta, samt i Personalthistorisk Tidsskrift 4de række, 6te bind, s, 112 av arkivar E. A. Thomle. En Oluf Teiste som blev dræpt i huset hos presten Thorbjørn Olsson paa Toten sidst i oktober 1539, kan neppe være fogden av det navn, da han nævnes ”Hofmand”, og befalingsmanden paa Akershus Peder Hansen nævnes hans ”herre og hesbronde”³⁾). Han antas at være en bror av forannævnte Jon Teiste. Slegten Teiste utdøde i det 17de aarhundrede ; andre familier av dette navn, som tilhører senere tider, antas ikke at tilhøre den adelige familie av dette navn.

Erkebispens foget, som hadde været med og uttat kirkesølv i Nordland, forannævnte Truls Jude, nævnes i 1539 som borger i Trondhjem da han var med at opta fortegnelse over inventar paa degnegaarden efter dekanen Knut Pedersson Skanke⁴⁾). I 1549 var han med at opta fortegnelse over hvad biskop Hans Gaas mottok av inventar paa degnegaarden⁵⁾). Han er vistnok den Truls Jude som i 1552 nævnes som ”raadmand” i Trondhjem⁶⁾.

Erkebispens sædesvend i Trondenæs, Olav Thordsen, som nævnes i fortegnelsen fra 1533, har ikke indgit klage over

¹⁾ Dipl. Norv. VII s. 731 og 739.

²⁾ Norske Riksregistrarer I, s. 117.

³⁾ Dipl. Norv. XVI, s. 754, og samlinger til det norske folks sprog og historie I, s. 397 flg. om slegten Teiste.

⁴⁾ Dipl. Norv. XII, s. 738.

⁵⁾ Dipl. Norv. XII, s. 771.

⁶⁾ Dipl. Norv. XI, s. 771.

beslaglagt gods og har saaledes formentlig sluppet fri for brandskatning. I 1533 nævnes han blandt dem som sendte erkebispens gaver til herredagen i Bod, 1 tønne øl¹⁾). Av erkebispens hadde han faat bruksret til gaarden Skaanland i Trondenes, som tilhørte erkebiskopsstolen i Nidaros²⁾). Den samme gaard fik han ifølge kongebrev av Kristian den tredje ret til at bruke paa levetid for sig og ett barn³⁾). Gaarden er meget stor og var efter jordmatrikelen av 1880 delt i 57 skyldsatte bruk.

En av erkebispens fogder i Trondhjem Nils Lauridsen, var en dansk mand. Han blev senere første borgermester i Trondhjem.

Om Olav Pederssøn paa Andenes i Vesteraalen vites at han ifølge fortegnelsen over erkebispens sædes vender 1533 var bosat paa Andenes, og nævnes i 1519 at han betalte skat av Andenes med 28 vog rodskjer og 12 vog rundfisk som han hadde ført til Bergen paa sin jægt⁴⁾), og i 1520 leverte han 46 vog fra Andenes.

Nils Smith (Smydht Smedt) nævnes i fortegnelsen fra 1533 som erkebispens sædesvend paa Alstadhaug paa Helgeland. Han er med paa klagen over Knut Alfssøns færd indsender ogsaa alene en specificer! klage, og Knut Alfssøn indsender en fortegnelse over de beslaglagte kostbarheter og gods. I 1533 sendte Nils Smith 2 tønner tysk øl til erkebispens som gave, da der skulde holdes herredag i Bod i Romsdalen⁵⁾).

Olav Halvorsen som var sædesvend i Torsken i 1521, da han leverte 98 voger rodskjer paa Bergenhus for fogden Tor-

1) Dipl. Norv. X, s. 724.

2) Aslak Bolts Jordebok fra 1428-1449, s. 100: "Af skanøyarlande i luter eignar Xiii span i tjeldsundom".

3) Norske Riksregistranter I, s. 100.

4) Norske regnskaper og jordebøker I, s. 376 og II, s. 650

5) Dipl. Norv. X, s. 726.

sten i Senjen¹). Rodskjær er almindelig torsk som er flækt og vindtørket uten at være saltet først. Kaldes nu raaskjæring.

Jenssøn i Senjen som blev tungt brandskattet av Knut Alfssøn er formentlig sædesvenden Lasse Jensson; i fortegnelsen fra 1533 nævnes han som sædesvend i Trondenes –hele Senjen hørte dengang i geistlig henseende under Trondenes -.

Han nævnes iblandt dem som i 1533 sendte erkebiskopen som gave til herredagen i Bod 1 tønne øl²).

Olav Engebretssøn i Roglen i Trondenes nævnes i fortegnelsen over sædesvendene 1533 hos erkebispem i Trondhjem. Om Knut Alfssøn hører vi litet efter hans meriter i Nord-Norge. Eske Bilde forlot Bergen i december 1537 og overdrog Bergenhus til sin eftermand Tord Roed, som ⁸/₁₂ s. a. har kvittert for mottagelsen. Eske Bilde som nu hadde tat fast ophold i Danmark som en av kongens høit betrodde mand fik ¹²/₁₁ 1538 kongens befaling at indfinde sig hos kongen i Kjøbenhavn og han skulde ta borgen av Knut Alfssøn for hans tilstedeværelse. Sammeledis bede vij etther och befaller atj strags ufortøffuit tage borgen aff Knudt Alszen saa hand bliffuer tilstede³). Sandsynligvis vil kongen ha helt opgjør over hans ”indsamling” i Nordlandene. Men man finder ikke at Knut Alfssøn har faat nogen speciel belønning for sit ransverk.

Blandt de mænd, som spiller en vigtig rolle i begivenheternes gang ved Norges underkuelse, indtar Eske Bilde, befalingsmand paa Bergenhus, en fremskutt plads. Man har kaldt ham ”Kirkebryteren”, da flere av de pragtfulde kirker i Bergen, saasom Kristkirken, som var stiftets katedral, og Apostelkirken blev nedrevet for at utvide fæstningen paa

1) Norske regnskaper og jordebøker II, s. 646.

2) Dipl. Norv. X, s. 724.

3) Dipl. Norv. XIII, s. 727 fl*

Bergenhus. Men dette var ikke egenmægtig sat iverk av de danske verdslige magthavere, som søkte geistlighetens tillatelse til dette verk. Bergens biskop og hans domkapitel og selve erkebispnen gav den ønskede tillatelse, og en stor del av skylden maa falde paa Bergens biskop for dette sakrilegium. I det længste søkte Eske Bilde at mægle mellem erkebispnen og det mægtige danske parti. Paa Norges forening med Danmark holdt han fast til han forlot Norge; men Norges underkuelse var ham imot. En ledende stilling i Norge fik han ikke, Norge skulde nu styres fra Kjöbenhavn, og hans anskuelse deltes ikke av kongen og det danske riksraad. Han forlot allerede Norge i 1537; i Danmark beholdt han sin høie stilling som dansk riksraad, og i 1547 blev han ”rigenshovmester”. Usandsynlig er det vel ikke. at han i disse høie stillinger har søkt at virke til Norges gavn. Han døde i 1552.